

REVIEWS, BIBLIOGRAPHICAL NOTES

Ioan Iosep, Constantin-Emil Ursu & Simona Palagheanu, *Plans des Bukowiner Districts in 72 Sections welche in denen Jahren 1773, 1774 und 1775 von einem Departement des Kay's: Königlicher General Staabs geometrisch aufgenommen worden / Planul Districtului Bucovina în 72 secțiuni, întocmit după ridicări geometrice în anii 1773, 1774, 1775 de Departamentul Chezaro-Crăiesc al Statului Major General, Suceava, Karl A. Romstorfer, 2011, 56 p. + 74 pl.*

Într-o perioadă în care documentele cartografice sunt foarte puțin editate și, implicit, studiate, semnalăm apariția unei importante colecții de asemenea izvoare referitoare la istoria și geografia Bucovinei în perioada imediat următoare ocupării acestui teritoriu de către trupele chezaro-crăiești. Este vorba de o hartă intitulată *Plans des Bukowiner Districts in 72 Sections welche in denen Jahren 1773, 1774 und 1775 von einem Departement des Kay's: Königlicher General Staabs geometrisch aufgenommen worden*, care se păstrează la Biblioteca Arhivelor Naționale Istorice Centrale din București sub nr. de inventar 782/1966. Aceasta este alcătuită din 72 secțiuni (foi) propriu-zise, la care se mai adaugă încă două planșe: una cuprinzând titlul și legenda, iar cealaltă reprezentând schema dispunerii planșelor. Singulară în România, această hartă face parte din categoria așa-numitelor "hărți iosefine", nume sub care sunt cunoscute reprezentările cartografice austriece ce au fost realizate în timpul domniei împăratului Iosif al II-lea.

Academicianul Nicolae Docan este primul cercetător român care a studiat-o la *Kriegsarchiv* din Viena (1912). Probabil, tot lui datorăm aducerea în țară a acestui prețios exemplar, știut fiind faptul că, în urma stăruințelor sale, *Kriegsarchiv* din Viena a dăruit statului român mai multe hărți militare din veacul al XVIII-lea¹. Din păcate, această hartă a fost introdusă în circuitul științific mult mai târziu, de către Alexandru Ungureanu de la Universitatea "Al. I. Cuza" din Iași, care a semnalat existența exemplarului aflat la Biblioteca Arhivelor Naționale Istorice Centrale², unde era inventariată încă din anul 1966. Chiar și după 1980, această hartă a rămas puțin cunoscută, așa încât informațiile istorice, toponimice, geografice și cartografice pe care le cuprinde nu au fost valorificate la adevărata lor însemnătate. Acest lucru a fost cauzat și de faptul că majoritatea celor care au studiat-o i-au citat titlul incomplet sau cu greșeli, adeseori omițând locul în care se păstrează.

Până în 2011, au mai fost făcute reproduceri demonstrative ale unor secțiuni ale acestei hărți (V. Cucu și E. I. Emandi în 1981³; E. I. Emandi și C. Șerban în 1983⁴; V.

¹ Aurel Golimas & Aurică Smaranda, Nicolae Docan. 24 iunie 1874-25 aprilie 1933, "Buletinul Societății Numismatice Române" 77-79 (1983-1985), 131-133, p. 456-457.

² Al. Ungureanu, *Orașele din Moldova. Studiu de geografie economică*, București, 1980.

³ V. Cucu & E. I. Emandi, *Geografia istorică a Nordului Moldovei în lumina izvoarelor cartografice. Secolul al XVIII-lea*, "Revista Muzeelor și Monumentelor Istorice. Seria Muzeu" 10 (1981), p. 61-76.

Băican în 1996⁵ și M. Andronic în 1997⁶), însă acestea au fost monocrome și puternic micșorate, ceea ce le-a făcut aproape ilizibile, așa încât nu au putut reține atenția cercetătorilor interesați.

Fiecare dintre aceste 72 de planuri ale acestei hărți au fost realizate manual, pe hârtie pânzată, cu cerneluri policrome de o foarte bună calitate. Aceste elemente tehnice au făcut ca harta amintită să ajungă până la noi într-o perfectă stare de conservare, iar finețea desenelor și a scrierii surprinde în mod plăcut cercetătorul care se apleacă asupra ei.

Fiecare plan este înscris într-un chenar. Acest chenar este dublat în partea superioară și în dreapta sa de alte două chenare foarte înguste.

În chenarul îngust din partea superioară a planșei se precizează denumirea întregului ansamblu format din cele 72 de planuri – *“Theil des Bukowiner Districts, und Galicien [Partea districtului Bucovina, și Galiția]”* – și scara fiecărui plan. Această scară este reprezentată sub forma unui segment ce trebuia să corespundă în teren cu 6.000 de pași (*“Maasstab von einer halben Meile oder 6.000 Schritten”*), adică jumătate de milă austriacă. La rândul său, acest segment era împărțit în șase subdiviziuni egale; cea dintâi subdiviziune având marcat intervalul care corespundea distanțelor de 100, 200, 300, 400 și 500 de pași pe teren.

În schimb, în cadrul din partea dreaptă a planșei au fost menționate numele localităților ce se regăsesc în planul respectiv sub forma unui tabel intitulat: *“Dessignation derer in dieser Section Befindlichen Ortschaften [Denumirea localităților găsite în această secțiune]”*, cu următoarele rubrici: *“Nahmen der Ortschaften [Numele localităților]”, “Anzahl der: Burger und Bauern; Gärtner und Häusler; Pferde [Numărul: orașenilor și țăranilor; grădinari și slujitori; cai]”*. Precizăm că, din acest tabel, doar numele localităților a fost înscris, celelalte coloane urmând să fie completate după un prognostic recensământ al provinciei de către autoritățile habsburgice.

În afara cadrului, în colțul superior stâng a fost trecut numărul planului (de exemplu, *Sectio 1*) însoțită de anul 1778, probabil data când harta a fost finalizată. În schimb, în colțul superior drept se regăsește nr. 8, care poate fi numărul seriei exemplarului hărții păstrate la Arhivele Naționale, ceea ce duce în mod firesc la concluzia că harta a fost realizată în mai multe exemplare. La mijlocul marginii superioare, între cele două numere amintite a fost inscripționată cifra 34, care pare a fi numărul fusului sau al coloanei de longitudine.

În afara chenarelor, la mijlocul fiecărei laturi au fost trecute numerele planșelor care completează informațiile din planul respectiv.

Probabil pe baza unor informații din interiorul arhivelor vieneze, cunoscutul numismat și cartograf Nicolae Docan a atribuit această hartă maiorului austriac Fr. Von Mieg.

Din păcate, dintr-o scăpare regretabilă, Ioan Iosep, Constantin-Emil Ursu, Simona Palagheanu nu au menționat pe coperta mapelor în care se găsesc cele 72 de

⁴ E. I. Emandi & C. Șerban, *Contribuții de geografie istorică la cunoașterea fenomenului demografic din Nord-Vestul Moldovei la sfârșitul secolului al XVIII-lea*, “Suceava. Anuarul Muzeului Județean Suceava” 10 (1983), p. 511-520.

⁵ V. Băican, *Geografia Moldovei reflectată în documente cartografice ale Moldovei din secolul al XVIII-lea*, București, 1996.

⁶ M. Andronic, *Evoluția habitatului uman în bazinul hidrografic Soloneț din paleolitic până la sfârșitul secolului al XVIII-lea*, Iași, 1997.

planşe faptul că sunt editorii acestui prețios izvor cartografic, ceea ce lasă impresia greșită că ar fi autorii săi.

Apoi, într-o notă făcută pe coperta interioară a mapei în care se găsesc hărțile, editorii își exprimă regretul că, din motive tehnice-tipografice, reproducerea *Plans des Bukowiner Districts in 72 Sections welche in denen Jahren 1773, 1774 und 1775 von einem Departement des Kaÿs: Königlicher General Staabs geometrisch aufgenommen worden* la scara originală (1:28.000) nu a fost posibilă. Ca atare, editorii au fost siliți să accepte o reducere a reproducerilor cu aproximativ 7%. Din acest motiv, a fost micșorată și scara numerică a reproducerilor la o valoare de aproximativ 1:30.000. Din păcate, în urma acestei micșorări, dimensiunile acestor planuri nu mai sunt identice, ele situându-se în jurul valorilor de 665x430 mm \pm 1-2 mm, deși dimensiunile planșelor pe care au fost reproduse aceste planuri sunt identice, având valoarea de 690x492 mm. Dat fiind faptul că această micșorare a fost făcută neuniform, marginile celor 72 de planuri nu se mai suprapun perfect ca în harta originală.

Mapa cu cele 72 de planșe este precedată de un amplu studiu introductiv, redactat în germană și română, ce se întinde de-a lungul a 56 coli de hârtie format mare (345x495 mm) și intitulat modest: *O «radiografie» a peisajului Bucovinei de la începutul Epocii Moderne: Planul Districtului Bucovina în 72 secțiuni (1778)*. Cele câteva greșeli de tehnoredactare ce se pot observa în această secțiune – precum Iosif I în loc de Iosif al II-lea (p. 2) sau anul 1970 în loc de 1790 (p. 53) – nu afectează valoarea științifică de ansamblu a acestui studiu.

Conținutul acestei hărți (relieful, sistemul hidrografic, vegetația, așezările omenești – indiferent dacă acestea sunt compacte sau izolate, permanente sau temporare –, mănăstirile, schiturile, bisericile, hanurile, rețeaua căilor de comunicații, resursele subsolului, instalațiile tehnice de pe cursul apelor curgătoare – mori, pive, poduri, podețe, poduri plutitoare – prisăcile, livezile, semnele de hotar ale Bucovinei, elementele de strategie militară, toponimia veche) este foarte bogat și redat cu foarte multe detalii, constituind, pe bună dreptate “o «radiografie» foarte realistă și completă a peisajului bucovinean de acum două secole și jumătate”. Pentru reprezentarea detaliilor geografice ale terenului, harta este color și utilizează semne convenționale și culori identice sau foarte apropiate de cele folosite pe hărțile actuale. Din acest motiv, această hartă a stat la baza realizării, în perioada imediat următoare, a planurilor cadastrale și a hărților topografice austriece.

În același timp, prin elementele redate, se poate remarca faptul că *Plans des Bukowiner Districts in 72 Sections welche in denen Jahren 1773, 1774 und 1775 von einem Departement des Kaÿs: Königlicher General Staabs geometrisch aufgenommen worden* este cu mult superior reprezentărilor cartografice moldovenești, rusești sau austriece anterioare sau chiar sincrone, realizate de Dimitrie Cantemir, Bawr, Mieg sau harta anonimă din 1774, descoperită la Berlin de M. Popescu-Spineni și publicată în 1943⁷.

Așadar, prin vechime, cromatică, acuratețea desenului cartografic, lizibilitate, mărimea scării de proporție, bogăția, varietatea și detalierea elementelor și informațiilor conținute, această hartă prezintă o prețioasă sursă de documentare pentru istorici, geografi, cartografi, filologi, demografi sau pentru studiile interdisciplinare. Bogatele și

⁷ M. Popescu-Spineni, *Harta Bucovinei din anul 1774*, “Revista istorică Română” 11-121 (1941-1942).

valorabile informații pe care ea le conține pot fi valorificate atât la elaborarea unor studii referitoare la întreaga Bucovină, cât și la alcătuirea unor lucrări monografice, cu caracter local.

Prin toate aceste elemente, *Planul Districtului Bucovina în 72 secțiuni* se impune drept cea mai valoroasă hartă a părții de nord-vest a Moldovei, numită după 1775 Bucovina. Ca atare, este neîndoielnic că prezentul demers științific va rămâne una dintre cele mai importante ediții de documente cartografice publicate în spațiul românesc.

Arcadie M. Bodale

Diana Mandache, *Dearest Missy. The Correspondence between Marie, Grand Duchess of Russia, Duchess of Edinburgh and of Saxe-Coburg and Gotha and Her Daughter, Marie, Crown Princess of Romania 1879-1900*, Sweden, Rosvall Royal Books, 2011, 472 p.

Istoric specializat în istoria regalității, Diana Mandache s-a remarcat de-a lungul timpului prin lucrări inedite dedicate familiei regale: "Later Chapters of My Life. The Lost Memory of Queen Marie of Romania" (2004), "Marie of Romania. Images of the Queen" (2007), iar în 2012 cartea "Patrie și destin. Principesa moștenitoare a României". A studiat în arhivele britanice și nu numai și este expert în patrimoniu regal. Pe 31 mai 2010, Diana Mandache a primit din partea MS Regele Mihai, brevetul și Medalia "Regele Mihai I pentru Loialitate".

Maria Alexandrovna a fost fiica țarului Alexandru al II-lea și a țarinei Maria Alexandrovna (născută prințesă de Hessa-Darmstadt). S-a născut la 17 octombrie 1853, iar la 23 ianuarie 1874 s-a căsătorit la St. Petersburg cu Prințul Alfred, Duce de Edinburgh, cel de al doilea fiu al Reginei Victoria a Marii Britanii. Au avut împreună cinci copii: Alfred, Maria, Victoria Melita, Alexandra și Beatrice. În august 1883, Maria devenea ducesă de Saxa-Coburg-Gotha, când soțul ei a preluat conducerea ducatului, în urma morții lui Ernst de Saxa-Coburg-Gotha. În Anglia, familia de Edinburgh a locuit la Clarence House în Londra și la Eastweell Park în comitatul Kent.

Cartea reunește corespondențadiîntre Maria Alexandrovna și fiica sa cea mare, Maria sau Missy, căsătorită cu prințul moștenitor al României, Ferdinand. Este vorba despre corespondența din anii 1879-1900, în total 419 scrisori, aflate în Arhivele Naționale ale României și structurată de Diana Mandache în nouă capitole. Tot la Arhivele Naționale se află și corespondența din perioada 1901-1920, anul morții ducesei și va face obiectul unei alte cărți, după cum mărturisește autoarea.

Redactarea scrisorilor a fost pentru Maria Alexandrovna un riguros exercițiu. Scrisa întotdeauna dimineța, făcându-și un obicei din a i se confesa fiicei sale. Intrând prin căsătorie în familia regală engleză, Maria Alexandrovna a participat la evenimentele Curții și familiei și, datorită personalității sale puternice, a reușit să se facă apreciată de însăși regina Victoria, chiar dacă i s-a opus acesteia în nenumărate rânduri. Astfel de momente au fost cele privind aranjamentele și negocierile pentru căsătoria fiicelor familiei Edinburgh, când opiniile celor două femei puternice s-au ciocnit. Frecvența apariției numelui Reginei Victoria în corespondență – sub diferite forme: "Grandmamma", "Granny", "the capricious old lady", "the Queen", "Grand Mere", "la